

Література

1. *Дорошенко С. І.* Муромцева Ольга Георгіївна / С. І. Дорошенко // Українська мова : Енциклопедія. [за ред. В. М. Русанівського, О. О. Тараненка]. — К. : «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, Вид. 2-ге., 2004. С. 384.
2. *Муромцева О. Г.* Розвиток лексики української літературної мови у другій половині XIX — на початку XX ст. / О. Г. Муромцева. — Х. : Вища школа, 1985. — 152 с.
3. *Муромцева О.* З історії української літературної мови. Вибрані праці / О. Г. Муромцева. — Х., 2008. — 229 с.

Л. В. Чурсіна

МОВА РОМАНУ «ЕЛЕГАНТНА ІЖАЧИХА» МЮРИЕЛЬ БАРБЕРІ

*Новаторство ідейне і художнє в літературі здійснюється
й утверджується в мові і через мову.*
О. Г. Муромцева

Мюріель Барбері є сучасною французькою письменницею, яка здобула всесвітнє визнання, написавши лише два романи: «Делікатеси» (2000 р.) й «Елегантна їжачиха» (2006 р.). Маючи науковий ступінь з філософії, тривалий час викладала цей предмет у вищому навальному закладі міста Сен-Мало.

Мюріель Барбері є людиною, яка живе за власними правилами: її не можна побачити по телебаченню, вона забороняє знімати себе на кінокамеру, ніколи не відповідає під час інтерв'ю на питання, що стосуються її особистого життя. В одному із своїх інтерв'ю засобам масо-

вої інформації вона розповіла, що ідея написання книги виникла спорадично, під час хаотичного занотовування окремих думок у вигляді «красивих речень». Французькі літературні критики відзначають, навпаки, чітку структуру, глибокі думки в романі, що є плодом філософських роздумів письменниці. «Вона як орган, як оркестр, здатна змусити чути гру різних виконавців: ерудита, кретина, насмішника, розчуленого, любителя полеміки, будь-якої іншої колоритної особи» [4]. Звернення до філософії Канта, Гегеля, Гуссерля, Маркса, усвідомлення задоволення від миттєвостей буття через призму ностальгії Марселя Пруста і власних філософських роздумів надають особливого філософського присмаку цьому творові і роблять його схожим на філософську казку ЖИТТЯ.

Мюріель Барбері у своєму романі «Елегантна їжачиха», що відразу став світовим бестселером, порушує одвічні філософські теми людського буття: «Я», «ЖИТТЯ», «СМЕРТЬ», «КРАСА», «ЩАСТЯ», «СУСПІЛЬСТВО», «КУЛЬТУРА», «ЗНАННЯ», накопичені багатьма поколіннями людей, та інші. Ці теми є особливо близькими для широкого кола читачів. У ході прочитання цей твір нікого не залишає байдужим (від критика до простого читача) і викликає сплеск бурхливих емоцій (від схвалення до цілковитого неприйняття). Для одних — роман М. Барбері навіть не є літературним твором, бо сприймається як «казка», стає «ніжною піснею» про красу й людське буття, таким собі «нерозпізнаним літаючим об'єктом» у сучасній світовій художній літературі, у якому переплелися «всі епохи і всі літературні жанри», для інших — роман є примітивним, оскільки йде врозріз із їхнім власним світоглядом. Водночас, цей твір нікого не залишає байдужим, про що й свідчать відгуки на форумах читачів.

Незважаючи на гостру критику роману з боку окремих літературознавців і читачів, роман М. Барбері розійшовся мільйонними тиражами, перекладений на 31 іноземну мову, зокрема й на українську, за сюжетом роману знято фільм.

Мюріель Барбері є філігранним майстром слова. Неоцікувані авторські сполучення слів грають особливими відтінками значень, що безпосередньо відображається на тонкошах сприйняття тексту роману не через призму власного бачення авторки, а через призму індивідуального світогляду кожного із читачів.

Особливої уваги заслуговують нетипові сюжетні лінії роману, що виокремлюють його на тлі інших літературних творів. Розповідь у романі ведеться від імені трьох колоритних персонажів: консьержки Рене (мадам Мішель), яка працює у фешенебельному буржуазному будинку, розташованому на вулиці Гренель, у престижному шістнадцятому окрузі Парижа, любить Л. Толстого і всю російську літературу, яка читала Маркса, любить інтелектуальне кіно, тварин і має kota Лео; дванадцятирічної дівчинки — підлітка Паломи, що є донькою міністра і доктора філологічних наук. Ця героїня — дитина, яка страждає від батьківської байдужості і нелюбові, якій нічого іншого не залишається як ставати начитаною й ерудованою не за віком дівчинкою; японця за походженням, аристократа Какуро Озу, який є пенсіонером, має гарні статки і може собі дозволити оселитися в розкішному буржуазному кварталі і у місті, яке за його красу називають світовою столицею. Головні дійові особи роману є різними за національністю, за віком, за соціальним статусом. Об'єднує їх інтелект, світогляд, інтерес до літератури, музики, інтелектуального кіно, японської культури, а також місце проживання (адреса, яка

повторюється декілька разів на сторінках роману і добре вже запам'яталася читачеві).

У романі є й інші персонажі, з якими спілкуються головні герої. Їхні образи змальовані письменницею з такою ж довершеністю і любов'ю, що і три головні герої. На початку роману дуже складно читачеві перелаштовуватися на іншу сюжетну лінію, бо вона є багатоплановою і нагадує об'ємну картину із фільму у форматі 3 Д, коли око глядача сприймає опуклі тривимірні зображення.

Персонажі є милими і симпатичними, смішними і трагікомічними, дуже самотніми і потайними. Наодинці вони дозволяють собі відверто «проговорювати оголену правду про себе», бо всеодно до них ніхто не буде дослухатися, а вони так бажають виговорити все, що накіпіло на душі. Вони не є маргіналами в середовищі, де вони живуть, проте мають таке відчуття, що є чужинцями для мешканців будинку, і навіть у родині. Буржуазне суспільство з його забобонами й упередженнями створює прірву у відносинах між людьми, позбавляє їх радощів самореалізації через слово, почуття, красу буття.

Живуть собі люди поряд, зустрічаються кожного дня, страждають через самотність і не знають, що в особі дивакуватої і зовнішньо негарної консьержки чи дівчинки, що у свої 12 років думає покінчити з життям, не насолодившись ним і не збагнувши його сенсу, чи в особі аристократа-японця, що є несхожим на інших, — мають людину, близьку їм по духу.

М. Барбері дає в романі таке визначення життя: «...багато відчаю, проте є й декілька чудових миттєвостей» [2, с. 260]. Дівчинка Палома у своєму щоденнику відзначає: «беззмістовність і безглуздість животіння дорослих» [2, с. 11] і порівнює його зі скляною банкою з безмовними рибками.

Консьєржку звати Рене. Її ім'я у французькій мові асоціюється зі словами *renaitre*, *renaissance*, тобто відродження. Ім'я героїні є символічним і дає читачеві сподівання на краще, що має відбуватися в житті з кожною людиною, незважаючи на її статки, на її інтелектуальні здібності, загальнолюдські цінності, які вони поділяє, враховуючи і ту мить, коли людина відходить у небуття. На думку Мюріель Барбері, смерть не є кінцем усього живого, а лише етапом переходу в інші виміри.

У кінці роману консьєржка мадам Мішель гине, рятуючи бродягу Жежена, бо для Рене немає нічого більш цінного за людське життя. Як вважає маленька Палома, важливо не те, що ми вмираємо, а те, що ми робимо в той самий момент. Лише внутрішньо багаті люди здатні до самопожертви заради іншого. Героїня Рене залишає неоціненний слід у серцях друзів, надає надії, віри в те, що добро завжди править над злом. Меланхолічний кінець є тільки черговою нагодою переконатися, що найважливіше завжди невидиме і лише чисте людське серце здатне розпізнати вагомість справжньої краси.

Літературний персонаж є однією з ключових фігур у літературному творі. Саме він уводить читача в гущу подій роману, на нього вони рівняються, впізнаючи в ньому себе, сусіда, колегу, начальника, підлеглого, а також приміряють життєві кредо й переносять на власні вчинки, чи навпаки відмежовуються від них. Персонаж допомагає читачеві проживати інше життя, таке не схоже на власне, спостерігати за іншим життям, збагачуючи себе новим досвідом. Читачі переймають влучне слівце літературних героїв, цитують їхні найвлучніші вислови, переймають манеру висловлюватися.

Саме в такому руслі й сприймається надзвичайно колоритна мова персонажів роману Мюріель Барбері

«Елегантна їжачиха». Мова персонажів характеризується насамперед новизною неочікуваної сполучуваності слів, які вживаються автором у незвичних взаємозв'язках одне з одним і є характерною ознакою стилю автора. Подібні неологічні сполучення слів дають неочікувані семантичні нашарування та нові значеннєві відтінки. Вправляючись у стилі, М. Барбері відкриває читачеві інші виміри краси мови.

Мова твору представлена розмаїтою лексичною палітрою:

- слова високого реєстру, які не тільки характеризують літературного героя як особистість, його здібності, але й використовуються авторкою як стилістичний прийом з метою зменшити ту соціальну прірву між людьми, які належать до різних шарів суспільства, оскільки авторка мовою персонажів стверджує, що не соціальний статус визначає IQ;
- слова нейтрального реєстру, які є золотим фондом будь-якої мови і є найвитривалішими на часовій вісі століть;
- слова зниженого реєстру, які поступово проникають до інших реєстрів і звучать інколи з вуст осіб високого рангу.

Серед лексичного пласту, вживаного у романі М. Барбері, більшість складають загальномовні неологізми, які репрезентовані 1) запозиченнями-англіцизмами: *tout de go*, *yankee*, *whippet*, *blockbuster*, *thriller* та запозиченнями з японської мови: *go*, *hokku*, *tanka*, *manga*, *sashimi*, *wabi*, *ramen*, *saké*; 2) складними словами з елементами грецького походження: *auto-incommodant*, *auto-didacte*, *autosatisfait*, *anti-iflammatoire*, *antispasmodique*; *autocritique*, *autodidactie*, *auto-exploration*; 3) латинськими вкрапленнями: *ad hoc*, *idem*, *a fortiori*; 4) жаргонною лексикою: *un*

keum, la bouffe, la bouffance, rigolo, dare-dare, un navet, une kh gne, une normalienne, rigolo; gober, se schooter; 4) специфічними діалектизмами; 5) скороченнями: *un clodo, un ado, un facho, un mateux, un psy, un intello, un accro; SDF, K2* (скорочена назва гори на кордоні з Пакистаном). Із наведених прикладів стає зрозумілим, що далеко не всі ці слова є широкоживаними в мовленні. Одні входять до складу терміносистем із галузі філософії, психології, медицини, літератури, кіноіндустрії, інші є розповсюдженими лексичними одиницями в побутовому мовленні і стосуються шкільного і студентського життя, їжі в цілому, японської кухні зокрема.

На сторінках роману трапляються ланцюжкові конструкції, які достатньо розповсюджені в розмовній мові і є ймовірно перспективною моделлю творення слів $N + N$, наприклад: *gobe citron*. У романі ці конструкції є надскладними: *un tee-short rose bonbon, un destin couleur rose bonbon*.

До графічних авторських неологізмів можна віднести такі: «*la basse portouce* «ce qui ne veut rien dire, mais ce que ça fait quand même marrer», *un coup de pschitt*. Вони в тексті передають іронію відносно ситуації, яку автор описує.

Оригінальним неологічним дериватом є прикметник, який вживається у такому, не менш оригінальному оточенні слів: «...je marmonne *un bonsoir poitrine*, renferme la porte et m'effondre sur une chaise, écrabouillant Léon» [2, с. 107]. У поданому контексті ця неолексема також передає іронію й підкреслює комічність ситуації.

Серед яскравих прикладів семантично-переосмислених неологічних висловів процитуємо такі вислови: «*Elle respire l'intelligence*» [2, с. 112], а також *un toujours dans le jamais*, який доцільно презентувати в авторському контексті: «En pensant à ça, ce soir, le cœur et l'estomac en

marmelade, je me dis que finalement, c'est peut-être ça la vie: beaucoup de désespoir mais aussi quelques moments de beauté où le temps n'est plus le même. C'est comme si les notes de musique faisaient un genre de parenthèses dans le temps, de suspension, un ailleurs ici même, un toujours dans le jamais. Oui, c'est ça, *un toujours dans le jamais*. N'ayez crainte, Renée, je ne me suiciderai pas et je ne brûlerai rien du tout. Car, pour vous, je traquerai désormais les toujours dans le jamais. La beauté dans ce monde.» [2, с. 260].

Мова твору гнучка й об'ємна, відтворює найсучасніші моделі творення слів. Рясніе складеними словами (*mots-valises*), що дає можливість мовцю сказати більше, але в стислій формі слова. Така словотвірна модель широко представлена на сторінках роману і передає, зокрема, відтінок гумору і сарказму молоді щодо дорослих, які вміють нав'язувати молоді умовності поведінки, моральних устоїв і говорять штапованими кліше.

У романі М. Барбері літературні персонажі розповідають про себе, про своє життя й ставлення до життя взагалі, про людей, які їх оточують, про проблеми у формі внутрішнього монологу, у текст якого вкрапляються мікродіалоги персонажів, що ведуть мову від першої особи, з іншими другорядними літературними персонажами. Ці діалоги передають манеру спілкування головних дійових осіб роману і довершують портретні характеристики цих персонажів, які читачі змальовують кожен особисто через призму власних відчуттів і сприйняття характерів героїв. Роман «Елегантна їжачиха» заохочує читачів до глибоких роздумів, до вираження певних почуттів, до бажання поспілкуватися на форумах, до діалогу з його автором у його блозі, і чи не в цьому полягає його найбільша цінність. Читачів «дивує» прихований потенціал словника французької мови, «чарує» його стилістична барвистість,

неочікувані сполучення і вживання слів, які з легкістю виходять з-під пера авторки.

Література

1. *Angelet Ch.* La néologie d'André Gide [Електронний ресурс] / Ch. Angelet // Cahier de l'Association internationale des études françaises. — 1973. — № 25. — Р. 77–85. — Режим доступу : <http://www.perseefr/web/revues/homme>
2. *Barbery M.* L'élégance du hérisson [Електронний ресурс]. — Р. : Folio, 2009. — Режим доступу : <http://www.bookfb.ru>
3. *Doppagne A.* Le néologisme chez R. Queneau [Електронний ресурс] / R. Queneau // Cahier de l'Association internationale des études françaises. — 1973. — № 25. Р. 91–97. — Режим доступу : <http://www.perseefr/web/revues/homme>
4. *Nersou J.* Le Nouvel Observateur du 23 novembre 2006 [Електронний ресурс]. — Режим доступу <http://www.passiondulivre.com>

Р. А. Трифонов

ПРАЦІ ОЛЬГИ МУРОМЦЕВОЇ В КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ МОВИ УКРАЇНСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

Аналітично глибокі, методологічно виважені та об'єктивні праці Ольги Георгіївни Муромцевої пропонують чимало цінних розробок щодо мови української публіцистики, зокрема в лексикологічному та стилістичному аспектах. Частина робіт, про які йтиметься в цій статті, власне, й присвячені публіцистиці як основному об'єкту,

проте слід звернути увагу і на ті, в котрих предметом вивчення став певний лексичний матеріал — частина загальнономовного словника. Знайомлячись із доробком О. Муромцевої, можна перекоонатися, що свої студії над властивостями слова, його семантичними варіаціями й трансформаціями вона здійснювала на матеріалі такої лексики, яка є ключовою, семантично навантаженою й когнітивно значущою саме в публіцистичному мовленні. І ще один аспект, який слід відзначити й простежити: у студіях такого спрямування О. Муромцева незмінно подає розлогі й фахово написані діахронічні розвідки, що дозволяє побачити публіцистичну мовну картину світу в історичній динаміці.

Отже, почнімо з найбільш ранніх досліджень. У ході роботи над кандидатською дисертацією «Семантичні зміни в групі суспільно-політичної лексики української літературної мови другої половини ХІХ — першої половини ХХ ст.», яку захищено в Києві 1968 р., авторка опублікувала серію змістовних розвідок про окремі слова. Так, у київській публікації 1967 р. [5] О. Муромцева (тоді ще під прізвиськом Аксьонова) показує семантичну еволюцію слів *змагатися* і *змагання* від значень 'сперечатися', 'сварка', 'суперечка' до 'боротися', 'боротьба', 'прагнути', 'прагнення', наголошуючи, що про такі зміни в семантиці свідчить, зокрема, публіцистика тих часів. Докладно розглянуто, як ці слова набували ідеологічних забарвлень у радянській мові; цікавим є спостереження авторки, що особливого статусу віддієслівний іменник, як це й прикметно для тієї доби, набув унаслідок появи в партійному документі — відозві КП (б)У після ХVІ конференції ВКП (б) 1929 р. Дослідниця показує: після того, як було оприлюднено в офіційній інтерпретативній конструкції *ленінська ідея про соціалістичне змагання*, слово